

Oppgjøret etter krigen.

Avstanden virker uendelig:
Fra dette sterile rettslokalet, med sine høflige jurister og lange prosedyrediskusjoner, til bildene av rusede barnesoldater og uskyldige med lemmer kappet av med macheter – bildene fra borgerkrigene i Liberia og Sierra Leone.

Godt inngjerdet Den internasjonale straffedomstol i Haag. Foto: SVEN G. SIMONSEN

Landsbyen Kineni, i det nordlige Uganda:
Medarbeidere fra Den internasjonale straffedomstol møter innbyggerne for å forklare om domstolens arbeid.

Foto: ICC-CPI

SVEN GUNNAR SIMONSEN
Dr. Philos, frilansskribent

Haag, Nederland. Like vanskelig er det å koble den distingvert utseende, tilsynelatende bekymringsløse mannen som sitter bakerst i salen, med en vakt på hver side, til disse bildene. Men dette er Charles Taylor, krigsherren som ble Liberias president.

FNs spesialdomstol for Sierra Leone (SCSL) har tiltalt Taylor for rekruttering av barnesoldater, terror mot sivile, drap, voldtekt, slaveri og seksuelt slaveri, og plyndring. I vitneboksen har flere av hans tidligere krigere beskyldt ham for kannibalisme.

Rettsaken begynte allerede i 2007, og oppmerksomheten rundt den er ikke så stor nå, tre år senere. Taylor selv virker nysgjerrig på den ene tilskueren som befinner seg i galleriet, seks-syv meter unna, og låser blikket mitt gjennom vinduet før han igjen begynner å notere.

Kanskje er eks-presidenten så avslappet i dag fordi saken er i forsvarsfasen. Vitnet som forklarer seg i dag, en tidligere kriger fra Sierra Leones Revolutionary United Front (RUF), som Taylor skal ha trent og støttet, er innkalt av forsvarerne. Mannen lyver fritt: Barnesoldatene ble rekruttert frivillig, for deres egen sikkerhets skyld, og deltok aldri i kamp, forklarer han.

Prinsipielle spørsmål. Saken mot Charles Taylor føres i hovedkvarteret til Den internasjonale straffedomstol (ICC), men er ikke formelt en del av ICC-systemet. Taylor er den mest fremtredende personen som hittil er blitt stilt for retten her. Pågripelsen og overleveringen av Taylor i 2006 var et høydepunkt for de som ønsker internasjonal rettsforfølgelse for krigsforbrytelser, forbrytelser mot menneskeheten, og folkemord.

ICC ble opprettet i 2002, med sete i Haag. Byen var allerede vertskap for en rekke internasjonale rettsinstanser og FN-organisasjoner, blant dem Det internasjonale tribunal for det tidligere Jugoslavia (ICTY). ICC er ikke en del av FN-systemet.

Det er mest de store begivenhetene – aller størst har vært utleveringen av Charles Taylor, og Slobodan Milošević' utlevering, rettsak, og plutselige død i fengselet – som skaper avisoverskrifter om domstolene. Men uavhengig av slik oppmerksomhet debatteres prinsipielle spørsmål blant akademikere, politikere og andre verden over: Bidrar domstolene til fred og rettferdighet

Charles Taylor

Bunya, Den demokratiske republikken Kongo:
Demobiliserte barnesoldater blir vist opptak fra rettsaken mot Thomas Lubanga Dyilo under et besøk av medarbeidere fra Den internasjonale straffedomstol. Den tidligere krigsherren Dyilo er anklaget for å ha vervet og brukt barnesoldater. Foto: ICC-CPI

internasjonalt? Kan de gjøre vondt verre i en konfliktsituasjon? Hvilke mål skal man bruke for å vurdere hva de har oppnådd?

«**Selektiv juss.**» Tilhengere ser ICC som et vesentlig skritt i retning straffansvar for personer som står bak de mest alvorlige menneskerettighetsbrudd. Til dette innvender kritikere at det vi har sett hittil er en meget selektiv juss: Stormakter som USA, Kina, India og Russland er ikke medlemmer av ICC. ICC har hittil tiltalt tilsammen 14 personer; samtlige er afrikanere. Det har ført til påstander, særlig fra Afrika, om at domstolen er anti-afrikansk.

Den sør-afrikanske fredsprisvinneren biskop Desmond Tutu har gått i rette med statsledere som forsvarer Sudans president Omar Hassan al-Bashir, som ICC har utstedt arrestordre mot for forbrytelser mot menneskeheten i Darfur-konflikten:

«Fordi ofrene i Sudan er afrikanere, burde afrikanske ledere være de sterkeste tilhengerne av innsatsen for få gjerningsmennene stilt til ansvar», skrev Tutu i *New York Times* ifjor.

Avskrekking. En annen diskusjon gjelder forholdet mellom rettsforfølgelse og fredsbygging. Internasjonale rettsoppgjør er gjerne del av *transitional justice* – «overgangsrettferd» – hvor en ny samfunnsorden skapes. Kritikere hevder at det å straffeforfølge overgripere kan undergrave en forsoningsprosess. Motargumentet er at en ny orden har best sjanser hvis fortidens menneskerettighetsbrudd er blottstilt og overgripere straffet.

Et resonnement som støtter ICC er at domstolens selve eksistens kan ha en avskrekkende virkning på krigførende parter, og dermed hindre grusomheter i krig. Resonnementet kommer tilbake til forfatteren i en av ICTYs rettsaler. Der sitter Ante Gotovina, Ivan Čermak og Mladen Markač, kroater tiltalt for blant annet tvangsdeportering og drap.

»
Befolkningen i Tyskland rett etter Den andre verdenskrig var mer opptatt av å overleve fra dag til dag enn av hva som foregikk i Nürnberg-domstolen. Men i dag er det er åpenbart at domstolens behandling av naziledernes forbrytelser har vært avgjørende for landets demokratisering og oppgjøret med fortiden.

Lisa Di Caprio, New York University.

Tenkte de tre noen gang, da titusener av serbere i 1995 ble drevet på flukt fra Krajina-regionen i Kroatia, at de kunne ende her? Hva ville de gjort annerledes om de hadde visst?

Nettopp tilfellet ICTY viser i dag hvordan internasjonalt press kan tvinge gjennom straffansvar etter krig. Lokale myndigheter har i mange tilfeller samarbeidet, om enn motvillig, og utlevert «egne» tiltalte.

Men hva skjer når avskrekkingen ikke virker? Siden ICC ettersøkte Sudans president har kritikere hevdet at domstolen kan gjøre situasjonen enda verre i Darfur. Nå som presidenten er ettersøkt, og risikerer utlevering hvis han reiser til land som er ICC-medlemmer, er det mest logisk for ham å klamre seg til makten. Andre påpeker at det har vært færre drap i Darfur enn i Johannesburg og Cape Town etter at Bashir ble ettersøkt av ICC.

Ofrenes vurdering. Hva har så disse straffedomstolene oppnådd? For å svare på det spørsmålet er ofrenes vurdering viktig, mener forsker Jessica Lincoln ved *King's College* i London. Hun har skrevet en doktoravhandling om Sierra Leone-domstolen.

«Med unntak av Charles Taylors sak gikk alle rettsakene i hovedstaden Freetown, og mye ble gjort for å holde befolkningen informert underveis. Men prosessen var likevel i stor grad utenfor rekkevidde for folk flest – og særlig de med minst ressurser, som i størst grad var ofre i konflikten. Samtidig er hverdagen deres like vanskelig som før, og det har ført til misnøye», sier Lincoln.

Spørsmålet om hvorvidt en internasjonal straffedomstol lykkes i å forme folke mening og forbrytelser som den behandler må sees ut fra et flergenerasjons-perspektiv, mener Lisa Di Caprio, førsteamanuensis i samfunnsvitenskap ved *New York University*.

«Ut fra datidens kilder vet vi at befolkningen i Tyskland rett etter Den andre verdenskrig var mer opptatt av å overleve fra dag til dag enn av hva som foregikk i Nürnberg-domstolen. Men i dag er det er åpenbart at domstolens behandling av naziledernes forbrytelser har vært avgjørende for landets demokratisering og oppgjøret med fortiden», sier Di Caprio.

En gevinst som et rettsoppgjør gir, er at det etablerer en grundig beretning om fortiden.

«Bevisene som legges frem er avgjørende for å imøtegå benektelsespolitikken», sier Di Caprio, som selv er engasjert i minnearbeidet etter Srebrenica-massakren i Bosnia i 1995.

fakta

ICC og ICTY

Den internasjonale straffedomstol (International Criminal Court) – ICC.

» Verdens første permanente, traktatbaserte, internasjonale straffedomstol. Straffeforfølger enkeltpersoner for folkemord, forbrytelser mot menneskeheten, og krigsforbrytelser.

» ICC er en selvstendig internasjonal organisasjon, og ikke del av FN-systemet.

» ICC ble formelt opprettet i 2002, da 60 land hadde ratifisert 'Romavedtektene', som er domstolens juridiske grunnlag. I dag har 111 stater sluttet seg til vedtektene, og ytterligere 38 stater har signert dem.

» Domstolen har tatt ut 14 tiltaler. Den første rettsaken begynte i januar 2009.

» Saken mot Charles Taylor ligger formelt under Spesial-domstolen for Sierra Leone, som er del av FN-systemet og har sete i Sierra Leones hovedstad Freetown. Saken føres ved ICC i Haag av sikkerhetshensyn: Taylor har fremdeles betydelig støtte i Sierra Leones naboland Liberia.

Det internasjonale tribunal for det tidligere Jugoslavia (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia) – ICTY.

» Del av FN-systemet. Opprettet i 1993, som den første internasjonale straffedomstolen siden domstolene i Nürnberg og Tokyo etter Den andre verdenskrig.

» ICTY behandler saker som omhandler folkemord, forbrytelser mot menneskeheten, og krigsforbrytelser begått i konflikten i det tidligere Jugoslavia siden 1991.

» Domstolen har tatt ut 161 tiltaler. Hittil er 61 personer dømt, mens 11 er frikjent.

Kilder: Domstolens hjemmesider – www.icc-cpi.int, www.icty.org, www.sc-sl.org.